

Új sztálinizmus

Már az iskolában megtanultuk, hogy a korszakok határát a történetírás utólag, önkényesen állapítja meg. S ha ki is jelöli az éles cezúrát, azért a különböző elavult elméletek, halódó tendenciák még tovább élnek a kijelölt határnapon túl is. Természetesen az előbbi megállapítás igazában semmilyen okom sincs kételkedni. S így nem hihetem azt, hogy az abszolút abszolutizmust, a sztálinizmust az első demokratikus magyarországi választás napjától végérvényesen magunk mögött tudhatjuk majd. S pláne ma, változásaink elején még igencsak változó elferdült szocializmussal kényszerülünk együttélni. Dzsugavili szelleme napjainkban igencsak kísért, álcázva és nyíltan, új és új formákban kap nyilvánosságot, szervezkedik, újramegerősödését készíti elő a színpalak mögött. Valamennyi új megtestesülését nehéz lenne felsorolni, de három alakulatának felvilágosításával, részleges analizálásával megpróbálkozok e sorok szerzője.

A nyílt. Elszaporodtak az utóbbi hetekben az Országos Sajtószolgálatához eljuttatott közlemények között azok, amelyek a kapitalizációtól féltik az országot. A terjedelmes felhívások, kiáltványok szerint egyesek a tőkések csalókatják vissza hozzánk. Csakhogy ma a tőkések éppúgy nem egyenlő a kapitalizmus azon pénzúrával, amelyről Marx fogalmazta az osztályelméletét, mint ahogy a proletárság sem egyenlő a mai szakmunkássággal, vagy méginkább a felsőfokon képzett technokráciával. A proletár a fizikai erjét piaci árért értékesítő kisemmisztéri jelenté a múlt században gyökerező filozófiában. S ma nem nagyon van értelme azon óvó szavaknak, hogy „vigyázzunk, a munkásságot véletlenül se súlylyesszük vissza a proletársorba”. A proletársorból való kiemelkedésnek két útja volt a történelemben: revolúcióval, tehát államformaváltozással és evolúcióval. Ez utóbbiról egy kicsit részletesebben érdemes értekezni. Talán senki sem vitatkozik azzal, hogy Svédországban, Finnországban, az NSZK-ban, Kuvaitban a szó klasszikus értelmében már nem létezik a proletariátus. Megszűntető tényezői az általános anyagi jólét széles körű elterjedése és a magasán kvalifikált munka iránti terjeszkedő igény voltak. A sztálinizmus e nyílt fellépése mögött egy négy évtizeden át hangsúlyozott ülegyenlődségi van. Hiába voltak a mesterségesen alacsonyan tartott munkabérek, azért egy szűk réteg dőzsölt. Igazi piac híján hiány keletkezett. Ezt egy viszonylag szélesebb ügyeskedő réteg használta ki. Ők többségükben egy természetesen működő gazdaságban is érvényesültek volna, csak nem játszották volna ki a játékszabályokat és tevékenységük az össznémeti érdeket is esetleg jobban szolgálta volna. Az egyenlődségi az emberi teljesítményeket is egalizálta, mégpedig a minimumszinten. Emberek vagyunk. Munkában (mint ahogy a szerelemben is) különféleké. Van akinek a teljesítménye a többszöröse a ki sem számítható átlagnak. Ha a nagyon erőseket hagyjuk produkálni, akkor a keletkező többlettermékből az igencsak lemaradók megsegítésére is több maradhat.

A kicserélt fejek. Barátom szerint eddig idehaza nem történt más, mint egy váltás a klikkek hatalmában. A régiéke módszerei — kontroll híján — annyira eldurvultak, hogy a közfelháborodás elsőpörte csapatukat. A helyükre álltak mindig az ő hatalmuk után áhítoztak, alapvetően az ő példájukat tartották szem előtt. Most az új uralkodók, új főbeosztottak — egyelőre

finom módon — a saját egzisztenciájukat építgetik, gazdagságuk megalapozásán, privilégiumaik beszerzésén munkálkodnak. A politika pedig annyira atomizálódott, hogy a megszerveződött csoportosulások igen szűk társulatok szervezetei, egyének vagy néhány tagú gazdasági közösségek érdekeinek megfogalmazói. Barátom sarkít, de az általa felvázolt jelenség — az általa véltél szűkebb körben — létezik. Vannak olyan új funkcionáriusok, akik elődeik hatalmi megoldásait előszeretettel alkalmazzák ma is. S vannak olyan beosztottak, akik az egy bizonyos íróasztal mögül elhangzó véleményeket kemény parancsként kezelik, megvalósításáért kezüket, lábukat törlik. Pedig lehet, hogy a most felszálló elképzelés — széktől, személytől függetlenül — vitatható is. Mi több: az új első számú elvárja, hogy visszasegítsék őt is a legrealisabb véleményhez, a legszilárdabb politikai, gazdasági talajra. Egyszerű lenne ezen a jelenségen azzal túltenni magunkat, hogy: „nincs, és közelmúlt történelemből adódóan nem is lehet nemzeti vitakultúránk”. Inkább bátorságunk nincs, mert a beletörődés, meghunyászkodás évtizedekig jobban jövedelmezett, mint az éles vagy kevésbé éles szembeszegülés. S aztán az érvelő vita helyetti beletörődéshez nem kell az új ismeretekért küzdeni, agyvelőt élesíteni. (Igaz, rámege az ország.)

A bennünk élő. Mennyivel egyszerűbb az élet, ha körülöttünk minden fekete vagy fehér. Nem kell az árnyalatokat fűrkészni. A vasfüggöny mögött csupa rosszakaratú ember fente a békétáborra a fogát. Nálunk pedig mindenki az emberi haladás híve volt. (Csak akkor döbbsent meg a gondolkodó kiskatona, amikor gyakorlaton a következőképpen kapta a feladatot: „Ausztria feladta semlegességét. Az osztrák hegyivadászok védekező állásokat foglaltak el a határon. A nyugatnémet páncélosok ránk mérendő csapásának megelő-

zése, elhárítása érdekében át kell jutnunk a hegyivadászok láncán.” S ki látott a történelemben olyan katonát, aki mindig csak védekezni akar és határozott megálljt mond az ellenség üldözésében, amikor elérte a régi országhatárt?) Hruscsov idején mindenki biztos volt abban, hogy a szocialista országok kohászata békés versenyben (tonnaban) megelőzi a kapitalista kohászatot. Ki hasonlított az acélok egymáshoz? Ki gondolt arra, hogy az elnehezült gépek energiatárolók? Miért nem szólt, aki tudta, hogy az új anyagok a zálogai már a technikai fejlődésnek? Szóval nálunk egy igazság volt, az amit a politikai deklarációk hirdettek. A központi akarat az újságokban is csak egyféle értelmezést kaphatott. S ma is mennyire keressük az egyetlen igazságot. Akinek ellenvéleménye van, az csakis ellenfél lehet. Közvélemény-elemzők tesztet készítenek. Fejlett nyugati országok fiaiól és honfitársainktól ugyanazt tudakolták. S kényszerültek megállapítani: a tolerancia legkevésbé a XX. századvég magyarjaira jellemző. A futballhuliganizmusukról hírhedt angolok sokkal, de sokkal messzebb jutottak ezen értékes tulajdonság elsajátításában. Igaz, korábban Európában, tőlünk Nyugatra előkerültek a fegyverek, áldozatokat szedett a terrorizmus. Ezekben az években nálunk „nyugalom volt”, nem történtek véres atrocitások. Ezt a „lemeradást” azonban nem kellene most pótolni. A tolerancia oly sok új politikai csoportosulás új aktivistájából hiányzik. Ennek a jele, hogy oly sokan szólnak ma is lezárolásról elszámolás helyett.

Sánta egy kicsit minden kategorizálás. Így természetesen vitathatók az előbbi csoportosítás ismérvei is. A visszarendeződés veszélye hol erősödik, hol gyengül jelenünkben. Most egy kicsit mintha időszerűbb lenne ismét számolni a konzervativizmus új térhódításával. Ezt a jelenséget nevezhetjük akár új sztálinizmusnak is. De nem a jelző ad okot az aggodalomra.

BÖLE ISTVÁN

PODMANICZKY SZILÁRD

Ka-, Karaván!

A mesterdálnok kiitta poharát és súlypontját

a prüszkölő rénszarvasok bőrére helyezte.

Ajka kissé megduzzadt, a repülőter felől

fagyott arcú bambuszchordók közeledtek.

Afrikára, rád, és a rendőrök felfújható

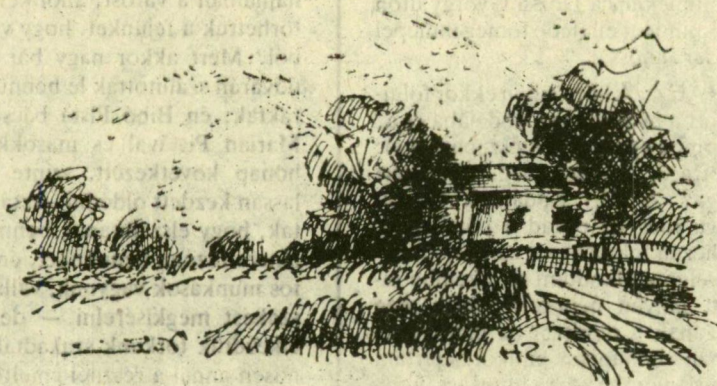
gumimellényére. Majd ha fölkészülök,

mondta a kémiantárnak, egy kacsatollal

kettészelem a sapkádát. Nem jutottak el

a múzeumig, azt hiszem, Cleveland után

elfogyott a hó.

HORVÁTH ZOLTÁN RAJZA

A latin szakos pedagógus

Elkésve érkezett hozzánk a gyászír Budapestről, ahol utolsó nyugdíjas éveit töltötte, hogy Lessi Viktor ez év április 12-én (négy nappal 84. esztendőjének a betöltése előtt) elhunyt, s hamvait a kelenföldi Szent Gellért plébániatemplomban örök nyugalomra helyezték. Mikor emlékének felidézésebe fogok, arra kell gondolnom, hogy vele egy, a József Attila Tudományegyetem életében sajátos szerephez jutott kis csapat utolsó tagja távozott el örökre: legidősebbként is legtovább élő munkatársam volt azok közül, akik a latin szakos tanárképzés feltámasztásában oroszlanrészt vállaltak Szegeden.

A Rákosi-idők rossz emlékével kultúrpolitikájának egyik legártalmasabb vonása volt az idegen nyelvek oktatásának páratlan mértékű elszorítása (kárát máig sem heverte ki teljesen az ország). Ennek kiáltó tüneteként jelentkezett, hogy a „fordulat éve” nyomán a szegedi és a debreceni univerzitáson egy tollvonással felszámolták a német, francia, olasz, angol, latin és görög szakokat (maradt az egyetlen nem magyar nyelvűként az orosz). Az ekkor feleslegessé tett szakemberek hosszú sora tűnt el végérvényesen városunkból. Kerényi Károlyt, aki addig Svájcban vendégeskedő szegedi professzornak számított, 1950 nyarán megfosztották magyar állampolgárságától. Trencsényi-Waldapfel Imrét Budapestre helyezték, s két tehetséges (tudományos utánpótlást jelentő) tanítványa, Mayer Erika és Marticskó József vele hagyta el a Tisza-parti várost. Pár év múlva követte őket a fővárosba Berényiné Révész Mária is. A két világháború közötti időszak legrepresentatívabb szegedi latin filológiai vállalkozása, a széles körű nemzetközi közreműködéssel kiadott „Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum” közel negyven kötetének a szerkesztője, Juhász László szintén Budapestre költözött. Így mikor az 1956 októberi tisztító vihar végét vetette az idegennyelv-szakok száműzésének a szegedi egyetemi oktatásból, egy maroknyi szakembernek kellett összefognia, hogy a latin és a görög filológia ismét talpra állhasson.

Három évig tartott, míg az 1956/57. tanévben újrászervezett Klasszika—Filológiai Tanszék és a múltból átörökölt Ókori Történeti Tanszék vezetésének perszónáluniója megszűnhetett s ezzel a klasszikus nyelvek oktatása önállósulva szilárd gyökeret eresztett egyetemünk bölcsészettudományi karán. Az újjászületés e háromszemélyes (1956—59) korszakának munkásai közül először a Budapesti Szent Gellért helyezett Horváth István Károly docens, az avatott római irodalomtörténész és műfordító hagyott itt bennünket 1966-ban 35 évesen. Aztán az 1906-os születésű Szóts Jenő ny. adjunktust, a latin nyelv finomságainak páratlan érzékű szakértőjét temették el hetvenhat éves korában. A két tanszék perszónáluniója idején a klasszika—filológia oktatásában is jelentős részt vállaló érdemes ókori történész, Czuth Béla adjunktus tragikus halála folytatta a sort (1987). Majd Visy József címzetes docens, az antik humanizmus bűvára s az újjászületés éveinek kiemelkedő pedagógusi adottságú görög tanára távozott az élők sorából 77 évesen (1988). S végül most a szegedi egyetemi latin szak feltámasztásában oroszlanrészt vállaló munkatársaim utolsójaként Lessi Viktornak kell végső búcsút mondanom, aki 1958-tól az egyetem kebelébe tartozó Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium szakvezető tanáraként a pedagógusi hivatástudatnak és az iskolai latin oktatás mesterségének ra-

gyogó példáját mutatta leendő latintanárok új nemzedékeinek.

Lessi Viktor hétgyermekes kisparaszt család legfiatalabb sarjaként született 1905-ben a Komárom megyei Tárkányban. Testvérei közül egyedül ő jutott magasabb iskolázottsághoz. A Pannonhalmi Benedek-rendi Gimnáziumban érettségizett, bencés szerzetes tanári pályára készülve. Latin—magyar szakos egyetemi tanulmányainak második éve után ébredt annak tudatára, hogy a papi hivatás nem felel meg egyéniségének. Pannonhalmát otthagya, instruálásból tartotta fenn magát Budapesten bölcsészettudományi kari végbizonyítványa és tanári diplomája megszerzéséig (1931). Pedagógusi pályafutását 1932-ben Csongrádon internátusi nevelőként, majd gimnáziumi tanárnaként kezdte. Kiemelkedő tanári adottságai különösen a latinoktatásban hamarosan megmutatkoztak. Ezért emelték ki 1939-ben latin szakvezető tanárnak a debreceni gyakorló gimnáziumba. Pályájának következő lépcsőfoka 1942-ben igazgatóvá történt előléptetése volt: a jászberényi gimnázium vezetését vette át. Ebben a beosztásban főleg 1944-ben többször segített nehéz helyzetbe jutottakat menteni az elhurcolástól. A front átvonulása után a gimnáziumi oktatás gyors helyreállításában s egyben a pedagógus-szakszervezet alapításában vállalt jelentős szerepet. Aztán azonban nehézségek köszöntöttek be életében. A latinnak a hazai középiskolákban történő sajnálatos visszafejlesztése átmeneti szakváltoztatásra szorította: biológus tanári oklevelet szerzett a budapesti egyetemen (1950—1954). Ugyanakkor gimnáziumigazgatói tevékenysége is terhesse vált, mert a vidéki város életében fel-feltűnő kiskirályokkal kellemetlenségei támadtak. Ennek következtében lett időszerűvé áthelyezése szakvezető tanárnak Szegedre, a Radnóti Miklós Gimnáziumba (1952). Érettségelnökként itt találkoztam vele először a sors iróniájából kifolyóan nem mint latin, hanem mint biológus érettségizető tanárral. Kiemelkedő pedagógusi egyénisége s egyben bölcsen kiegyensúlyozott emberi alkata persze így is azonnal megfogott. Mikor aztán a gyakorló gimnázium Rákosi-érában értelmetlenül megszüntetett intézménye új életre kelhetett, Lessi Viktor a József Attila Tudományegyetem Ságvári Endre Gyakorló Gimnáziumában a latin szakvezető tanári munkakört vehette át 1958-ban. Így vált tagjává annak a csapatnak, amely az egyetemi latin szakos képzést Szegeden feltámasztotta.

S ettől fogva pályafutása az egyetemi latinoktatással elválaszthatatlanul egybefonódott. 1961-től a gyakorló gimnázium igazgatóhelyetteseként, 1964-től pedig a klasszika—filológiai tanszék adjunktusaként mutatott utat előadásával s személyes példaadásával tanárjelöltek egymást követő generációinak. A latin szakdidaktika oktatását még 1972-es nyugállományba vonulása után is évekig ellátta a tanszéken. Szöveggyűjtemény, műfordítás, cikkírás (a Felsőoktatási Szemle és az Idegen Nyelvek Tanításában), s az „Auctores Latini” egyetemi tankönyvsorozat munkálataiban való részvétel teszi szakirodalmilag is megfoghatóvá Lessi Viktor pedagógusi személyiségét. Lehet valami szimbolikus abban, hogy éppen a bölcs emberséget sugárzó nevelő dolgozta fel a humanumot hirdető Cicero filozófiai műveinek válogatott részleteit egyetemi tankönyvként.

SZÁDECZKY-KARDOSS SAMU